

Бухгалтерський облік, аналіз та аудит

Бойко Н.В.

студент

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

Плікус І.Й.

к.е.н., доцент кафедри фінансів і кредиту

Сумський державний університет

м. Суми, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ЯК ФАКТОР ЙОГО СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В ЕКОНОМІЦІ ЗАСНОВАНИЙ НА ЗНАННЯХ

Останнім часом, як в глобальному масштабі, так і в національній економіці, актуальним є дослідження проблем створення, використання, оцінювання та впливу на фінансовий стан інтелектуальних факторів функціонування підприємства, так як в економіці заснованій на знаннях діяльність щодо виробництва, зберігання, передачі та використання знань, набуває все більш суттєве значення: освіта розглядається як інвестиції у людський капітал. Сьогодні, коли мова йде про інтеграцію України в ЄС, для підприємств надзвичайно важливим стає питання ефективного управління інтелектуальними ресурсами. Це пов'язане, насамперед, з тим, що: 1) в сучасному суспільстві інформація, знання, технології для більшості розвинутих країн є основним ресурсом економічного зростання, де вирішальну роль відіграє інтелектуальний потенціал та його ефективне використання; 2) джерелом додаткової вартості, яка визначається як різниця між ринковою вартістю підприємства (ринковим потенціалом) та балансовою вартістю, в значній мірі, є інтелектуальні ресурси підприємства [1,с.304], тобто нематеріальні фактори (обліковуються як нематеріальні активи), які можуть бути розглянуті, як інноваційні фактори формування потенціалу підприємства [1,с.305], тому що є результатом розвитку інформаційних технологій, інтелектуальної власності, нововведень у маркетингу, фінансах, організації виробництва тощо.

Проблеми управління, ефективності використання, оцінювання інтелектуального капіталу, його складові розглядаються у працях Свейбі К. [2], Нортон Д., Каплана Р. [3], Стюарта Т.[4], Брукінга Е.[5], Едвінсона Л. [6], Цибульова П., Безухи О., Прусака Л., Гапоненко Б., Бутнік-Сіверського О., Швиданенко Г. та ін. Однак, до сьогодні досі відсутнє чітке визначення інтелектуального капіталу, тобто відсутній чіткий понятійно-категоріальний апарат, не визначено підходи до управління інтелектуальними ресурсами та їх оцінювання, не досліджено вплив інтелектуального капіталу на фінансове становище підприємства.

Тому, враховуючи особливості формування інтелектуального капіталу та його складових, необхідним є висвітлення основних проблемних аспектів підвищення ефективності використання інтелектуальних активів як компоненти функціонуючого (діючого) бізнесу в умовах економіки заснованій на знаннях.

Зіставивши підходи щодо визначення інтелектуального капіталу підприємства зазначимо, що незрозумілим є ототожнення таких понять, як «інтелектуальний капітал», «інтелектуальні ресурси», «інтелектуальна власність» і «нематеріальні активи», хоча очевидно, що між ними є відмінність. Інтелектуальні ресурси формують потенційні інтелектуальні можливості (інтелектуальний потенціал) підприємства. Інтелектуальний потенціал є складовою потенціалу підприємства і відображає його потенційну спроможність забезпечувати сталий розвиток, тобто сталий розвиток кожного підприємства, значною мірою, залежить від його інтелектуального потенціалу, який поєднує освіту, науку, технології, всі види інтелектуальної діяльності, і є головним ресурсом формуванні інтелектуального капіталу та запорукою розвитку підприємства. І оскільки роль інтелектуальних ресурсів в економіці знань все більше зростає, то і внесок їх у формування ринкової вартості підприємства [1,с.306] є все більш суттєвим. При цьому, управління інтелектуальними ресурсами підприємства означає цілеспрямоване формування

інтелектуального капіталу підприємства¹. Сьогодні не існує єдиного визначення, як інтелектуального капіталу, так і думки щодо його складу. Це пов'язано, насамперед, з тим, що кожен автор вкладає в це поняття різний зміст залежно від аспектів що досліджує: поняття «інтелектуального капіталу» використовують зазвичай менеджери, «інтелектуальної власності» - юристи, «нематеріальних активів» - бухгалтери [8,с.90]. Зазначимо, що поняття «інтелектуальний капітал» ширше понять «нематеріальні активи» та «інтелектуальна власність», які, у свою чергу, є невід'ємними компонентами інтелектуального капіталу². При цьому, ні на законодавчому рівні, ні в спеціальній економічній літературі немає однозначного тлумачення³ нематеріальних активів, інтелектуальної власності та вичерпного переліку їх складу. З появою об'єктів інтелектуальної власності виникає інтелектуальний капітал, який набуває форми лише тоді, коли позитивно оцінюється ринком та може приносити додатковий прибуток [11,с.357; 12,с.58]. Проте, сьогодні, на більшості підприємств у бухгалтерському (фінансовому) обліку відображаються лише нематеріальні активи (що є незначною частиною інтелектуального капіталу) у вигляді прав на інтелектуальну власність, які знаходяться у складі організаційного капіталу. Таким чином, з одного боку, - інтелектуальний капітал стає ресурсом, який контролюється та використовується підприємством, а з другого, - для того щоб інтелектуальні ресурси (активи) стали складовою капіталу підприємства, необхідно визначити критерії визнання їх активами: надати їм визначення, ідентифікувати та оцінити (саме в результаті оцінки визначається вартість) новий об'єкт обліку. Однак, проблеми оцінки досі залишаються не вирішеними та потребують подальшого дослідження і вдосконалення.

¹ До інтелектуального капіталу підприємства відносять: знання та навички співробітників, нематеріальну інфраструктуру, що забезпечує їх використання, передачу та зберігання; процеси; ідеї; розробки; проекти; винаходи; технології; відносини, як з постачальниками, так і з споживачами; програмне забезпечення; методи ведення бізнесу, керівництва; звіти; публікації та бази даних; патенти; торгові марки; імена доменів в Інтернет тощо.

² Базова складова інтелектуального капіталу - це «знання», але мова йде не про всі знання взагалі, а тільки ті, які можуть бути капіталізовані

³ За П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», нематеріальний актив - це немонетарний актив, який не має матеріальної форми і може бути ідентифікований. Згідно із ПКУ, нематеріальні активи - це об'єкти інтелектуальної власності, в тому числі промислової, а також інші аналогічні права, визнані в порядку, встановленому відповідним законодавством, об'єктом права власності платника податку. У ЦКУ дається визначення тільки права інтелектуальної власності як права особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності.

Зазначимо також, що важливим в аналізі інтелектуального капіталу є визначення його структури. У даному питанні також немає єдності, оскільки на сьогодні існують різні підходи до класифікації інтелектуального капіталу. Деякі підходи до структур інтелектуального капіталу представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Підходи науковців щодо структури інтелектуального капіталу*

Автор	Структурні елементи інтелектуального капіталу													
	Структурний капітал	Людський капітал	Організаційний капітал	Капітал клієнтів	Інноваційний капітал	Капітал процесів	Активи ринку	Активи інфраструктури	Активи інтелектуальної власності	Гуманітарні активи	Пізнаваність	Знання	Споживчий капітал	Капітал підприємства: капітал взаємовідносин, капітал бізнес-процесів, капітал розвитку бізнесу
Едвіссон Л., Мелоун М.	+	+	+	+	+	+								
Брукинг Е.							+	+	+	+				
Нонака І.											+	+		
Кісєльова В.А., Рязанцева О.В., Архипов П.В. Бендіков М.А., Джамай Е.В..	+	+											+	
Руус І.		+												+

* Джерело : складено виходячи з [5,6,7,9,10]

За результатами аналізу різних підходів до структури інтелектуального капіталу можна зазначити, що більшість вчених виділяють три основні складові інтелектуального капіталу: 1) людський капітал - інвестиції у навчання і підвищення кваліфікації персоналу⁴; 2) структурний капітал - всі структури і процеси, які використовуються працівниками у своїй діяльності⁵; 3) клієнтський (споживчий) капітал - система відносин підприємства з клієнтами, постачальниками, партнерами, яка забезпечує стійке положення на ринку. Така

⁴ Включає компетентність і креативність працівників, користь від їх діяльності для підприємства.

⁵ Включає в себе капітал відносин (зв'язки і стійки відносини з клієнтами та партнерами) та організаційний капітал (включає інноваційний капітал та процеси).

структура інтелектуального капіталу акцентує увагу на управлінні наявними активами та ідентифікації (вимірюванні) інтелектуального капіталу.

Підсумовуючи, зазначимо, в економіці засновані на знаннях нематеріальні активи та інтелектуальна власність, які раніше розглядалися як витрати, необхідно оцінювати з позиції майбутніх переваг і як фактор збільшення потенційних можливостей [1,с.305], інтелектуальний капітал, як сукупність інтелектуальних активів підприємства втілених у клієнтському, структурному (інтелектуальна власність), людському, організаційному, соціальному капіталі, що використовуються для одержання доходу та впливають на вартість підприємства, яка є кількісною інтерпретацією потенціалу підприємства.

Література

1. Плікус І.Й. Економічний потенціал підприємств, що функціонують в економіці, заснованій на знаннях // Бізнес Інформ. – 2014. – №4. – С. 303–307.
2. Свейби К.Е. Теория фирмы, основанная на знаниях / К.Е.Свейби // Интеллектуальный капитал. - 2001. - Т. 2. - №4. – С.300
3. Каплан Р. Трансформация нематериальных активов в материальные результаты / Р.Каплан, Д.Нортон / - М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2005. - 512 с.
4. Стюарт Т.А. Интеллектуальный капитал новый источник богатства организации / Т.А. Стюарт - М.: Поколение, 2007
5. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э.Брукинг - С-Пб. : Питер, 2001. - 288
6. Эдвинссон Л. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях / Л. Эдвинссон - М. : ИНФРА-М, 2005. - 234 с.
7. Руус Й., Пайк С., Фернстрем Л. Интеллектуальный капитал. Практика управления. - М.: Высшая школа менеджмента, 2010 - 448 с.
8. Бендигов М. Идентификация и измерение интеллектуального капитала инновационно-активного предприятия / М. Бендигов, Е. Джамай // Экономическая наука современной России. - 2001. - № 4. - С. 83-107.
9. Нонака И. Компания - создатель знания. Зарождение и развитие инноваций в японских фирмах / И. Нонака, Х. Такеучи. - М. : Олимп-Бизнес, 2011. - 384 с.
10. Киселева В.А. Интеллектуальный потенциал предприятия как фактор его устойчивого развития / В.А.Киселева, О.В.Рязанцева, П.В.Аристархов // Вестник ЮУГУ. – Серия Экономика и менеджмент. – 2012. – № 9 - С. 128
11. Кучумова І.Ю. Інтелектуальний капітал в системі управління підприємством / І.Кучумова // Бізнес Інформ. – 2013. - № 12. – С.357-358
12. Ляшенко Н.Є. Проблеми оцінки інтелектуальних активів в управлінні / Н.Є. Ляшенко // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СЛУ ім. В.Даля, 2009. - № 3 (31). - С. 58-67.

Плікус І.Й. Інтелектуальний капітал підприємства, як фактор його стійкого розвитку в економіці заснованій на знаннях / Плікус І.Й., Бойко Н.В. // Фінансова інфраструктура: формування, проблеми та перспективи розвитку в умовах інноваційної економіки. / Збірник мат.мжн.наук.практ.конф. м.Київ, 7-8 листопада 2014 р. – К.: Громадська організація «Київський науковий економічний центр». – 2014.. - Ч.4. С. 105-108.